Ռաֆֆի

Դավիթ Բեկ

3 - ԼԲ

Եթե այսօր ճանապարհորդը «Կարմիր վանքի» (Երիցակա վանքի) բարձրավանդակից կցանկանա իջնել դեպի արևմտյան կողմի ձորը և չի վախենա պարսպի նման ուղղաձիգ ապառաժներից գլորվել դեպի իր առջև բացվող խորին անդունդը, այլ սարսափելի քարափների կուրծքը քերելով, և վայրենի մացառներից, թուփերից բռնելով, կամաց-կամաց ցած կիջնե, նա կգտնե քարափի սրտի մեջ մի նեղ, բնական քարանձավ, հովանավորված սաղարթախիտ ծառերով: Այդ քարանձավի մուտքը այժմ փակված է հասարակ փայտյա դռնով. նրա մեջ կա մի մոռացված գերեզման, որին խիստ սակավ անգամ ուխտավորները գալիս են այցելություն գործելու:

Եթե հարցնելու լինես Արծվանիկի գյուղացիներից, թե այդ ո՞ւմ գերեզմանն է, ինչու է այդ քարանձավը ուխտատեղի դարձել,-նրանք քեզ այսքանը միայն կարող են պատասխանել, թե այդ այրի մեջ մի ժամանակ մի ճգնավոր էր բնակվում, երբ նա մեռավ, թաղեցին հենց իր ճգնարանում. նա շատ սուրբ մարդ էր, դրա համար էլ ժողովուրդը պաշտում է նրան:

Դավիթ բեկի ապստամբության օրերում այդ ճգնավորը դեռ կենդանի էր, բնակվում էր միևնույն այրում: Այրը ուրիշ լուսամուտ չուներ. դռան մեջ վերևի կողմից բացվում էր մի քառակուսի ծակ, որից լույսը ներս էլ թափանցում: Այդ բնակարանը, որ բնությունը ստեղծել էր գազանների համար, այժմ ծառայում էր որպես ճգնարան մի մենակյացի, որի արտաքին տեսքը նույնքան սարսափ էր

Յատուկ Պոէմ

ազդում, որքան վայրենացած մարդու կերպարանքը:

Առավոտը լուսանալու մոտ էր, բայց նա դեռ քնած էր: Նրա պարզ անկողինը կազմված էր չորացած, փափուկ խոտերից, որոնց վրա պառկել էր նա. բարձի փոխարեն գլխի տակ դրել էր իր թևքը, իսկ վերմակի փոխարեն իր վրա ծածկած ուներ մի ահագին վագրի մորթի: Ամեն առավոտ, այդ ժամանակը զարթած էր լինում նա, կատարելու իր վաղորդյան աղոթքը, իսկ այս առավոտ քունը հաղթել էր նրան: Գիշերը նա խիստ ուշ վերադարձավ իր այրը. ո՞ւր էր նա, ո՞րտեղ էր թափառում, հայտնի չէր:

Վաղ առավոտյան նրա քունը խանգարեցին. մի մարդ մոտեցավ այրի դռանը, սկսեց սաստիկ բախել: Նա զարթնեց և իսկույն բաց արեց դուռը: Եկվորը հայտնեց նրան, թե խանը կանչում է:

Ի՞նձ, այսպես վա՞ղ... ի՞նչ գործ ունի ինձ հետ խանը,— հարցրեց նա փոքր-ինչ շփոթված կերպով:

Չգիտեմ, կանչում է:

Լավ, դուք գնացեք, ես իսկույն կգամ:

Եկվորը հեռացավ: Ճգնավորը նույնպես պատրաստվեցավ գնալու: Նրա հագուստը բաղկացած էր մեկ կտորից միայն. դա սպիտակ, կոշտ կտավից կարված շապիկ էր, որ իջնում էր մինչև նրա մերկ սրունքները և բոբիկ ոտները: Բազուկների և պարանոցի վրա փաթաթած ուներ երկայն տերողորմյաներ սև հատիկներով: Ուսից քարշ էր ընկած մի մախաղ, որ նման էր հովիվների մախաղին: Այդ պարզ, նախնական զգեստը լրացնում էր ահագին վագրի մորթին, որ ձգեց ուսերի վրա:

Ընթերցողը իսկույն կմտաբերե, որ այդ տարօրինակ անձնավորության հետ, կարծես թե, ծանոթ լինի. կարծես թե, մի քանե անգամ նրան հանդիպած լինի: Այո, ընթերցողի հիշողությունը իրան չի խաբի, եթե այդպես մտածե: Մեր պատմության ընթացքում մի անգամ այդ մարդուն տեսանք Չալաբիան կոչված խաշնարած ցեղի իմամի (հոգևոր գլխավորի) չադրում. խոսում էր գերբնական

գիտություններից և ծերունի իմամին մանկացնելու համար երկարակեցության մաջուններ էր պատրաստում: Նույն ժամանակ տեսանք նրան Ֆաթալի խանի չադրում բժշկական հնարներ էր գործ դնում խանի մշտական առողջության համար: Դա միևնույն անձնավորությունն է. դա միևնույն դերվիշն է: Այն օրից անցել են շատ տարիներ. այժմ բավական ծերացել է դերվիշը. մորուքի և գլխի սև, և երբեք չսանրված, չլվացված, չկտրված մազերի մեջ այժմ հայտնվել են սպիտակ ալիքներ. մույգ-դահվեի գույն ունեցող դեմքը այժմ բավական գունատվել է, թառամել է:

Իմամի մեռնելուց հետո խանը թույլ չտվեց նրան գնալ իր հայրենիքը. պահում էր իր մոտ և շատ անգամ ախորժանոք լսում էր նրա պատմությունները, թե ինչ են գրել, ինչ են խոսացել իմաստուն մարդիկ: Երբեմն կատարում էր նրա բարի խորհուրդները: Երբ խանը, քանդելով «Կարմիր վանքը», նույն լեռան բարձրավանդակի վրա իր համար ամառանոց շինեց, դերվիշը ընտրեց իր բնակության համար, վանքի ստորոտում, մեր վերևում նկարագրած այրը: Կարծես, մի առանձին գաղտնիք կապել էր այդ խորհրդավոր մարդուն իր ճգնարանի հետ, կարծես, մի խորին պատճառ թույլ չէր տալիս հեռանալ նրան բռնակալի ամառանոցի մերձակայքից:

Ինչ էլ որ լիներ այդ գաղտնիքը, մենք թողնում ենք այժմ նրա վրա խոսելը, միայն այսքանը կասենք, որ պարսիկ դերվիշը և հայ ճգնավորը շատ չեն զանազանվում միմյանցից: Երկուսն էլ աշխարհի հոգսերից, աշխարհի վայելչություններից հրաժարված մարդիկ են. երկուսն էլ թողած իրական կյանքի պետքերը, անձնատուր են լինում վերացական գաղափարների, զվարճանում են երևակայական հոգեզմայլություններով: Բայց այդ դերվիշի մեջ նկատվում էր մի բան, որ ավելի իրական էր, որ ավելի ձգտում էր դեպի մարդկային բարին, թեև նա ամենայն զգուշությամբ աշխատում էր ծածկել...

Ստանալով խանի հրավերը, նա վեր առեց իր ահագին, կոճղնավոր գավազանը, որ սովորաբար կրում են իր դասակարգի մարդիկը, և դիմեց դեպի ամառանոցը: Նա իր այրի դուռը չկողպեց, որովհետև այնտեղ գողանալու ոչինչ չկար. իր ամբողջ կայքը նա իր վրած կրած ուներ. սպիտակ շապիկը, վագրի մորթին, տերողորմյաները և հովվի մախաղը,— այդ էր նրա հարստությունը: Գլխին

գտակ չուներ. թաղիքի նման խճճված մազերը գլխարկի տեղ էին ծառայում: Ոտները զուրկ էին հողաթափներից:

Նա անցավ վանքի ավերակների մոտից: Մի օր առաջ հայ գյուղացիները հավաքված այնտեղ, կրոնական հանդես էին կատարում: Իսկ այսօր ամբողջ տարածությունը ծածկված էր զինված ձիավորներով:

Արշալույսը դեռ նոր էր սկսել շառագունիլ: Օդը լցված էր եղևնիների անտառի թարմ անուշահոտությամբ: Թռչունները կատարում էին իրանց վաղորդյան օրհներգությունը լույսի արարչին: Իսկ մարդիկ պատրաստվում էին արյուն թափելու: Դերվիշը նայեց այդ աղետալի տեսարանի վրա և տխուր մտախոհությամբ անցավ:

Մտնելով ամառանոցը, դերվիշին տարան խանի դահլիճը: Նա գտավ խանին միայնակ, բոլորովին զինված, պատերազմական հագուստով: Երբ ներս մտավ նա, խանը հարգանքով ոտքի ելավ և ողջունեց նրա գալուստը: Դերվիշը մոտեցավ, և առանց սպասելու, որ իրան նստելու տեղ ցույց տան, անփույթ կերպով բազմեցավ նույն փառավոր օթոցի վրա, ուր առաջ նստած էր խանը: Դերվիշը, այդ չքավոր մերկիմաստակը, միակ մարդն է մահմեդական հասարակության մեջ, որի բոբիկ, փոշոտ ոտները համարձակ կերպով կոխում են իշխանների թանկագին գորգերը:

Ես ձեզ, հայրիկ, այսպես վաղ առավոտյան նեղություն տվի մի քանի հարցմունքների համար,— խոսեց խանը ակնածությամբ:— Ես շատ անգամ լսել եմ ձեզանից իմաստուն խոսքեր, շատ անգամ ձեր բարի խորհուրդներով օգնել եք ինձ: Հուսով եմ, որ այժմ, երբ ավելի կարողություն ունեմ ձեր խրատներին, դուք ինձ կտաք իմ ցանկացած տեղեկությունները:

Ամեն տեղեկությունները, ամեն գաղտնիքները աստուծո մոտ են,— պատասխանեց դերվիշը. ինչ որ ամենագետը կազդե ինձ, ես կհաղորդեմ ձեզ:

Շնորհակալ եմ,— ասաց խանը, և դառնալով դեպի սպասավորը, հրամայեց.

Հայրիկի համար մի դահվե:

Յատուկ Պոէմ

Այդ միջոցին խանին կից սենյակից կանչեցին: Նա վերկացավ, գնաց, դերվիշին ասելով.

Մինչև դուք կվայելեք ձեր ղահվեն, ես կվերադառնամ:

Սպասավորը նույնպես հեռացավ ղահվե պատրաստելու, հայրիկը մնաց դահլիճում միայնակ: Նա աչք ածեց օթոցի վրա, ուր առաջ նստած էր խանը, տեսավ այնտեղ զանազան թղթեր, նամակներ, որ նոր էին ստացված: Հետաքրքրությամբ վեր առեց նրանցից մեկը, և հայրիկի վարժ աչքերը արագությամբ վազեցին տողերի վրա: Նամակը գրված էր Թորոս իշխանի բանակից, մելիք Ֆրանգյուլի ձեռքով, որին հայրիկը լավ ճանաչում էր, և վերջանում էր այս խոսքերով. «Աստծուն փառք տալով, ավարտում եմ իմ ձեզ հաղորդած տեղեկությունները. մեր նպատակները գեղեցիկ կերպով կատարվեցան... ամեն ինչ կարգադրվեցավ այնպես, որպես դուք և ես ցանկանում էինք...»:

Մի աղոտ մռայլ անցավ դերվիշի առանց դրան ևս գորշ դեմքի վրա. նամակը դրեց իր տեղը, երբ լսելի եղավ նախասենյակից սպասավորի ոտնաձայնը:

Սպասավորը ներս բերեց մի ֆինջան դառն ղահվե առանց շաքարի, մատուց դերվիշին:

Լավ եք պատրաստել, օրհնյալ լինիք, -ասաց նա փոքր-ինչ ճաշակելով,— բավական դառն է և թանձր, այդ ես սիրում եմ: Բայց դուք գիտեք իմ սովորությունը, զավակս, որ ղահվեից հետո անմիջապես ղեյլան եմ ծխում:

Գիտեմ,— ասաց սպասավորը և դուրս գնաց նրա պատվերը կատարելու:

Հայրիկը սկսեց կրկին նայել թղթերի վրա և շտապ կերպով մինը մյուսից հետո աչքից անցկացնել: Խանը հավատաց նրան իր թղթերը, որովհետև աշխարհից հրաժարված, մարդկային գործերով չհետաքրքրվող, անփույթ, անհոգ դերվիշից, նրա կարծիքով ինչ կասկած կարելի էր ունենալ: Նա մտածել անգամ չէր կարող, որ դերվիշը ուշադրություն կդարձնե իր թղթերի վրա:

Վերջին թուղթը դնելով իր տեղը, նա հոգվոց հանելով արտասանեց.

Յատուկ Պոէմ

Եթե ես փոքր-ինչ առաջ գիտենայի՛...

Այդ միջոցին ներս մտավ խանը:

Պատերա՛զմ է, հայրիկ,— ասաց նա ուրախությունից պայծառացած դեմքով:— Իմ զորքերը այժմ պատերազմի դաշտումն են: Երանի ձեզ, հայրիկ, որ ձեր խաղաղ այրի մեջ փակված, որպես Դիոգինեսը իր կարասում, ապրում եք բոլորովին ազատ այդ տեսակ հոգսերից: Ձեր թագավորության սահմանները վերջանում են ձեր այրի չորս պատերով: Գոհ եք այդ անձկության մեջ, որովհետև ոչ ոքի հետ բաժանելու մի բան չունեք: Իսկ ես իմ իշխանության լայնատարած սահմանների մեջ հանգիստ չեմ, որովհետև պետք է անդադար կռվեմ, պետք է արյունով պահպանեմ ինչ որ ունեմ...

Դերվիշը ոչինչ չպատասխանեց. նա ծխում էր և իր կարդացած թղթերի բովանդակության վրա էր մտածում:

Հիմա գուշակեցեք, հայրիկ, թե բախտը ի՞նչ է խոստանում ինձ,— հարցրեց նա, հավաքելով թղթերը, և կողպելով մի փոքրիկ արկղիկի մեջ:— Ես այս րոպեիս պատրաստվում եմ գնալ պատերազմ. նախագուշակեցեք, թե ինչո՞վ կվերջանա կռիվը:

Իսկույն կասեմ ձեզ,— պատասխանեց դերվիշը, երբ թամբաքուի ծխով բավական բորբոքեց իր երևակայությունը:— Հրամայեցեք, որ տան ինձ մի հարթ տախտակ:

Սպասավորը պահանջած տախտակը դրեց նրա առջևը: Գուշակողը դուրս բերեց իր մախաղի միջից երեք հատ պղնձե գնդակներ, որ քառակուսի ձև ունեին, նարդի կոչված խաղատախտակի «զառերի» նմանությամբ: Այդ գնդակները բախտահմաների լեզվով կոչվում են «ռամ»: Քառակուսիների յուրաքանչյուր կողմի վրա գծած էին հնդկական թվանշաններ:

Նախ գուշակեցեք, օրը բարի՞ է, թե չար,— խնդրեց խանը:

Դերվիշը պղնձե գնդակները առեց ափի մեջ, շարժեց, լուռ կերպով մի աղոթք կարդալով, հետո երեքը միասին ձգեց հարթ տախտակի վրա: Գնդակները

պտտվեցան, պտտվեցան և ապա դադար առին:

Դերվիշն արտագրեց մի թղթի կտորի վրա գնդակների այն կողմի թվանշանները, որ դեպի վեր էին նայում: Հետո սկսեց հաշվել, գումարել և նրանցից հետևանքներ դուրս բերել: Երբ վերջացրեց իր համարումները, ասաց.

Դուք հարցրիք՝ օրը բարի՞ է, թե չար: Իմ գնդակները մինչև կեսօր չար են ցույց տալիս, իսկ կեսօրից հետո փոքր առ փոքր սկսվում է բարին:

Հասկացա,— ասաց խանը գոհունակությամբ:— Հիմա գուշակեցեք, թե կռիվը ինչպե՞ս կվերջանա:

Դերվիշը կրկին ձգեց գնդակները տախտակի վրա, և առաջվա նման համարումներ անելով, պատասխանեց.

Մինչև կեսօր հաղթությունը ձեր թշնամու կողմը կլինի, իսկ կեսօրից հետո բախտը կդառնա ձեր կողմը:

Փա՛ռք լինի ամենակալ աստծուն,— բացագանչեց խանը ուրախությամբ. հաղթությունը դարձյալ ինձանով է վերջանում:

Բայց ձեր ուրախությունը կարճատև է երևում... ասաց դերվիշը խորհրդավոր ձայնով:

Ինչպե՞ս,— հարցրեց խանը գունաթափվելով:

Ես չեմ կամենում խլել ձեզանից ձեր քաջալերությունը...

Մի՛ խնայեք, ասացեք, խնդրեմ, ես հեշտ հուսահատվող մարդ չեմ:

Սպասեցե՛ք, իսկույն կբացատրեմ ձեզ:

Դերվիշը կրկին գնդակները ձգեց տախտակի վրա և տխրությամբ պատասխանեց.

Իրավ է, այդ կռվի մեջ հաղթությունը ձեզանով կվերջանա:— Բայց...

Յատուկ Դրէմ

Մի թաքցրեք, ասացեք խնդրեմ,— անհամբերությամբ հարցրեց խանը:

Բայց հետո... մի քանի օրից... գուցե մի քանի շաբաթներից հետո... կկատարվի մի այլ, ավելի սարսափելի կռիվ, որի մեջ դուք կհաղթվեք...

Խանը բավական հանգիստ կերպով պատասխանեց.

Այդ ոչինչ. մի քանի շաբաթներից հետո թող աշխարհը կործանվի, ինձ համար փույթ չէ, բավական է, որ այսօր ես կռվի դաշտից հաղթող կվերադառնամ:

Եթե դուք գիտենայիք այդ մի քանի շաբաթներից հետո կատարվող կռվի հետևանքը ձեր անձի վերաբերությամբ, այդպես արհամարհանքով չէիք վերաբերվի դեպի ձեր ճակատագիրը....

Ի՞նչ հետևանք:

Իմ լեզուն չէ զորում արտասանելու համար:

Ասացեք, ես սրտի ամրություն ունեմ:

Ապագա կռիվը կվերջանա ձեր մահով...

Խանը ընկավ մտածության մեջ:

Եթե ցանկանում եք այդ մահը հեռացնել ձեզանից, դուք այժմ պետք է հաշտվեք թշնամու հետ,— ավելացրեց դերվիշը:

Խահը սկսեց ծիծաղել:

Սիրելի դերվիշ,— պատասխանեց նա,— դուք գուշակում եք ապագայի մասին. մինչև ապագայում կատարվող կռիվը դեռ բավական ժամանակ կա, թեև կարճ ժամանակ: Բայց այդ կարճ միջոցում ևս կարող են շատ փոփոխություններ պատահել: Գուցե այն ժամանակ ձեր գնդակները բոլորովին ուրիշ կերպ ցույց կտան:

Յատուկ Պոէմ

Տացե ամենակալը, որ ուրիշ կերպ ցույց տան, բայց երբեք չէ պատահել, որ իմ գնդակները խաբեին ինձ, այդ պատճառով ես կրկին խորհուրդ եմ տալիս հաշտվել թշնամու հետ:

Գիտեք, դերվիշ,— ասաց խանը մոտենալով և կանգնելով ուղիղ գուշակի առջև:— Պատերազմական հաղթությունը պատերազմող մարդու համար իր առանձին քաղցրությունն ունի, որպես որսը որսորդի համար: Այսօրվա հաղթությունը այնքան անսահման ուրախություն կպատճառե ինձ, որ ես այդ ուրախությունը երբեք չէի ցանկանա փոխել իմ ապագա կյանքի հետ:

Այդ ձեր բարի հոժարությունից է կախված,— ասաց դերվիշը, և հավաքելով իր գնդակները, վերկացավ:

Դուք գնո՞ւմ եք:

Այո՛, դուք այնքան վաղ կանչեցիք ինձ, որ միջոց չունեցա կատարելու իմ առավոտյան աղոթքը:

Աղոթեցեք և ինձ համար, հայրիկ:

Ես միշտ իմ աղոթքների մեջ հիշում եմ ձեզ...

Խանի դահլիճից դուրս գալուց հետո, բակում դերվիշին մոտեցավ ներքինապետ Ահմեդը և հազիվ լսելի ձայնով ասաց.

Ինձ սպասեցեք...

Դերվիշը դանդաղ քայլերով դիմեց իր ճգնարանը:

Քանի րոպեից հետո խանը, զինված, զրահավորված և շրջապատված թիկնապահներով, դուրս եկավ դահլիճից: Ընդարձակ բակը լիքն էր բազմությունով: Բացի զինվորականներից, այնտեղ թափված էին զանազան սեիդներ, մոլլաներ, ախունդներ, աղքատներ, մուրացկաններ, որ իրանց օրհնություններով ճանապարհ դնեն պատերազմի իշխանին: Երբ հայտնվեցավ նա դահլիճի դռան սանդուղքների վրա, բազմությունը, կարծես, մի ձայնով

գոռաց. «Աստվա՛ծ, աստվա՛ծ հաջողություն շնորհեսցե, ձեր սուրը կտրուկ անե, իսկ թշնամու գլուխը ցած խոնարհեցրած...»:

Խանը կանգնեց սանդուղքների բարձրության վրա: Երկու մանկլավիկները, երկու մատուցարաններ բռնած, կանգնել էին նրա մոտ: Մատուցարանների վրա դիզած էին ոսկի և արծաթի դահեկաններ: Նա սկսեց լի բռնով վեր առնել դահեկանները և ցրել ամբոխի վրա: Տիրեց ընդհանուր խառնակություն և իրարանցում: Յուրաքանչյուրը աշխատում էր իր մասն ունենալ ոսկեղեն և արծաթեղեն կարկուտից, որ թափվում էր վերևից: Երբ վերջացավ, խանը ցած իջավ սանդուղքներից: Կրկին սկսվեցավ օրհնությունները, կրկին հնչեցին մաղթանքները:

Խանը ցած իջավ սանդուղքներից. բազմությունը փողոցի նման բացվեցավ և նրան ճանապարհ տվեց: Օրհնության աղաղակները դեռ չէին լռել: Ոսկին և արծաթը ոգևորել էր բոլորին: Այդ միջոցին խանի ուշադրությունը իր վրա դարձրեց մի երիտասարդ մուրացկան, որ ամբոխի միջից դժվարությամբ դուրս գալով, ասաց.

Ինձ ոչինչ չհասավ: Թող աղքատներին հովանավորող Իմամ-Մուրզայի աջը ձեզ օգնական և պահապան լինի, ողորմեցեք ինձ:

Այդ խոսքերը այնպիսի մի խղճալի ձայնով արտասանեց նա, և նրա ցնցոտիները, կերպարանքը այն աստիճան սրտաշարժ էին, որ խանը գթացավ նրա վրա և մեկնեց իր ձեռքը:

Իմ ձեռքերը չեն շարժվում, որ ընդունեմ ձեր առատ ողորմությունը,— ասաց մուրացկանը:

Խե՛ղճ, երևի, գոսացել են,— ասաց խանը, մի առանձին գթությամբ նայելով նրա վրա:— Այդ երիտասարդ հասակում, որպես կույշ է եկել, որպես ծալվել է նա:

Խանը իր ձեռքով ձգեց նրա գրպանում մի ոսկի և անցավ: Ամբոխը հետևեց նրան և հավաքվեցավ ամառանոցի դռան հանդեպ:

Յատուկ Պոէմ

Երիասարդ մուրացկանը, մի կծկված գունդի նման, հազիվ-հազ շարժվելով, օրորվելով քարշ եղավ, նստեց բակի պատի մոտ, սկսեց իր գոսացած անդամները ջերմացնել նոր ծագած արեգակի ճառագայթներով:

Ա՛խ, եթե ինձ մի կտոր հաց տային,— հառաչեց նա. երկու օր է ոչինչ չեմ կերել:

Նրա դառն հառաչանքը լսեց ներքինապետ Ահմեդը, որ շտապով անցնում էր:

Ես այս րոպեիս քեզ համար հաց կբերեմ,— ասաց նրան և հեռացավ:

Խանը այդ միջոցին նստեց իր գեղեցիկ նժույգի վրա, և շրջապատված հարյուրավոր ձիավորներով, դիմեց դեպի կռվի դաշտը: Մահմեդական ամբոխի օրհնությունները դեռ երկար և երկար լսելի էին լինում, մինչև նա բավական հեռացավ և անտառի ծառերը ծածկեցին նրան բազմության տեսությունից:

Երիտասարդ մուրացկանը մեծ ախորժակով սպասում էր իրան խոստացված հացին: Բայց ներքինապետը շատ չուշացավ, շուտով բերեց նրան մի քանի կտոր փաթաթած լավաշներ, և տալով նրան, ասաց.

Պինդ բռնիր, լավաշների մեջ պանիր եմ փաթաթել, չվեր գցես...

Աստված օրհնե քեզ,— ասաց մուրացկանը և ընդունեց հացը:

Նրա ձեռքերը, որ քանի րոպե առաջ գոսացած էին, չէին բացվում, որ ընդունեն խանի ընծայած ոսկին, այժմ խիստ ամուր կերպով բռնել էին լավաշների փաթոթը, որ պանիրը միջից վար չընկնի: Նա պահպանելով իր մարմնի առաջվա դիրքը, նույնպես կռացած, նույնպես կուչ եկած, դուրս եկավ ամառանոցից և իր դողդոջուն քայլերը ուղղեց դեպի անտառը: Զարմանալին այն էր, որ որքան հեռանում էր նա մարդկային բնակությունից, որքան խոր մտնում էր անտառի մեջ, այնքան նրա կծկված, կուչ եկած մարմինը պարզվում էր և ուղիղ ձև էր ստանում:

Վերջը նա մտավ մի խուլ ծմակի մեջ, ուր անտառապատ լեռները այնքան մոտենում էին միմյանց և այնքան վեր էին բարձրացած, որ երևում էր երկնքի մի փոքրիկ, կապտագույն կտորը միայն: Այստեղ, այս խորին ձորակի մեջ արածում էին երկու թամքած ձիաներ. նրանց մոտ կանգնած էր մի տղամարդ:

Վերջապես եկար դու, Ջումշուդ,— ասաց տղամարդը, երբ հեռվից տեսավ նրան:— Ես կարծում էի, որ խանի մարդիկը քո բուրդը գզել են...

Ջումշուդի մայրը այնպիսի տղա չէ ծնել, որ խանի մարդիկը կարողանային նրա մազին դիպչել... պատասխանեց կեղծ մուրացկանը և մոտեցավ նրան:

Օհո՛, հաց էլ ես բերել, մեռած, դու ի՞նչ էիր իմանում, որ ես քաղցած եմ,— հարցրեց առաջինը:

Լավաշների մեջ պանիր էլ կա, Աղասի, սպասիր, իսկույն կբաց անեմ:

Նա սկսեց բաց անել լավաշների փաթոթը, բայց փոխանակ պանիրի՝ նրանց մեջ հայտնվեցավ մի նամակ:

Ղոչա՛ղ տղա ես, ղոչաղ... գոչեց Աղասին ուրախությունից թռչկոտելով, երբ տեսավ նամակը:— Այդ լավաշները մենք կուտենք, իսկ նամակը կհասցնենք իշխանին, որ նա էլ իր սիրտը հովացնե...

Ջումշուդը այդ միջոցին սկսեց մերկանալ իր մուրացկանի ցնցոտիները և հագնել իր հագուստը, որ ընկերի մոտ պահված էր: Նա կապեց նաև իր զենքերը, և թռչելով ձիու վրա, ասաց Աղասուն.

Մենք ուշանում ենք: Խանը վաղուց արդեն իր ձիավորներով գնացել է:

Աղասին էլ հեծավ իր ձին:

Բա՛ դու ինձ չե՞ս պատմելու, թե ի՛նչպես գնացիր, ի՛նչպես եկար, ո՞վ տվեց քեզ այդ նամակը:

Շատ մի խոսիր, ճանապարհին կպատմեմ:

Երկու երիտասարդ ձիավորները փութացին դեպի կռվի տեղը, որ շատ հեռու չէր Արծվանիկից:

Յատուկ Դոէմ